

Structure functions of many-boson system with three- and four-particle direct correlations taken into account

I. O. Vakarchuk, O. I. Hryhorchak

Department for Theoretical Physics, Ivan Franko National University of Lviv,
12, Drahomanov Str., Lviv, UA-79005, Ukraine

Abstract

Two-, three- and four-particle structure factors in the “one sum over the wave vector” approximation in a wide temperature region on the base of the density matrix of interacting Bose-particles in the coordinate representation taken into account three- and four-particle direct correlations were calculated in this article. In the low temperature limit the obtained expression for two-particle structure factor is equal to the well-known one. In the high temperature limit expressions for two-, three and four-particle structure factors reduce to ideal Bose-gas expressions. The results of this work can be applied for the calculation of the thermodynamic functions of liquid ^4He and for the finding temperature behaviour of the first sound velocity in the many-boson system.

1 Вступ

Дослідження структурних функцій відіграє важливу роль у вивченні як бозе- так і фермі-систем, оскільки теоретично отримані результати можна безпосередньо порівняти з експериментальними даними. Центральну роль у структурних дослідженнях згаданих систем займає повний переріз розсіяння, який називається динамічний структурний фактор. Він дає можливість визначити просторову структуру речовини, а також структуру її енергетичного спектра [1, 2]. З його допомогою, а також з допомогою похідних від нього величин, сьогодні вивчають багато різних систем, наприклад: бозе-газ в пастці [3], рідкий ^4He [4] і ^3He [5] у двох вимірах, твердий ^3He [6], тонкі плівки [7], розріджений газ Ленаарда-Джонса [8], надплинний гелій [9], парагідроген [10], моделі з турбулентністю [11] тощо.

Окрім динамічного структурного фактора не менш вагоме значення має його нульовий момент або статичний структурний фактор, для якого в різний час було проведено чимало вимірювань в широкій області температур. Дослідження проводилися при тиску насиченої пари як методом нейтронної дифракції [12], так і з допомогою дифракції рентгенівських променів [13]. Аналіз експериментальних робіт по вимірюванню структурного фактора було проведено, наприклад, у роботі [14]; у ній також були запропоновані поправки, які допомагають узгодити результати різних авторів. Методом Монте Карло було проведено дослідження області піку структурного фактора Бозе-конденсату і показано, що він знаходиться вище, ніж отримане теоретичне значення у наближенні малої густини [15]. В роботі [16] знайдено вклад тричастинкових кореляцій у значення структурного фактора рідкого ^4He , а в [17] запропоновано процедуру розрахунку ефективного парного потенціалу на основі експериментальних даних для структурного фактора з допомогою схеми Монте Карло симуляції. Серед структурних функцій варто згадати також парну кореляційну функцію, яка є однією з базових величин, що характеризують когерентні властивості Бозе-конденсату [18].

В цій роботі ми маємо на меті знайти не лише парний структурний фактор, але також вирази для три- і чотиричастинкового структурних факторів в наближенні “однієї суми за хвильовим вектором”. Це, в свою чергу,

допоможе спростити розрахунки термодинамічних функцій бозе-системи в наближенні “двох сум за хвильовим вектором” і сприятиме розв’язанню ще не до кінця вирішеної проблеми опису такої системи як рідкий ^4He в широкотемпературному діапазоні, особливо в околі λ -переходу.

Структурні властивості рідкого ^4He при низьких температурах в підході колективних змінних обговорюються вже здавна [19, 20, 21, 22, 23]. Однак теоретичний розрахунок парного структурного фактора в широкотемпературній області був здійснений щойно в роботі [24] за допомогою усереднення з матрицею густини взаємодіючих бозе-частинок. Згодом з’явилися інші роботи, які описували структурні функції в широкій області температур [25]. Однак, оскільки для розрахунку середніх в цих роботах автори опиралися на матрицю густини в наближенні парних кореляцій, то і значення парного структурного фактора отримано у тому ж наближенні. І хоча у вказаному випадку узгодження із експериментальними даними [12, 13, 26] для парного структурного фактора є добрим, однак неповним, адже, як відомо, внесок від багаточастинкових кореляцій в спостережувані величини багатобозонної системи може виявитися досить значним [27, 28, 22].

В роботах [25] проведено розрахунок незвідних дво-, три- і чотиричастинкових структурних факторів, а також парної функції розподілу в широкому інтервалі температур із врахуванням лише непрямих три- і чотиричастинкових кореляцій. Щоб покращити отримані теоретичні результати потрібно врахувати і прямі кореляції, а для цього розрахунок названих величин необхідно проводити з матрицею густини, яка б містила не лише парні, але й три- та чотиричастинкові прямі кореляції. Це завдання і є предметом даної роботи. В наших обчисленнях ми опиратимемося на запропоновані в попередніх статтях [29, 30] підходи і отримані там результати, зокрема на вирази і методи розрахунку матриці густини і статистичної сума багатобозонної системи в широкому інтервалі температур в наближенні “двох сум за хвильовим вектором”.

Важливим аспектом нашої роботи є представлення отриманих результатів в графічному вигляді, якому, звичайно передують чисельні розрахунки. Вхідними даними в таких обчисленнях є екстрапольовані до температури абсолютного нуля експериментальні результати для структурного фактора. Загальна схема міркувань на цю тему і відповідні результати наведені в роботі [31]. Продовжуючи тему чисельних розрахунків, варто звернути увагу на роботу [32], де проводиться відновлення потенціалів міжатомних взаємодій за експериментальними даними (так само як і у роботі [31]), а також дослідження термодинамічних та структурних властивостей ^4He .

Чисельний розрахунок парного структурного фактора проводився з урахуванням ефективної маси, вираз для якої наведений в роботі [33]. Обґрунтування необхідності її введення можна знайти в [25].

Отриманий вираз для двочастинкового структурного фактора в границі низьких температур переходить у вже знайдений раніше [21], а в границі високих температур вирази для дво-, три- і чотиричастинкових структурних факторів редукуються до структурних факторів ідеального бозе-газу.

Знайдений двочастинковий структурний фактор в наближенні “однієї суми за хвильовим вектором” відкриває також шлях для знаходження температурної залежності швидкості першого звуку в рідкому ^4He і проведення порівняння з експериментальними даними.

2 n -частинкові структурні фактори багатобозонної системи

Згідно з означенням n -частинковий структурний фактор $S^{(n)}(\rho_{\mathbf{q}_1}, \dots, \rho_{\mathbf{q}_n}) = N^{n/2-1} \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \dots \rho_{\mathbf{q}_n} \rangle$, де N — кількість частинок, $\rho_{\mathbf{q}} = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{j=1}^N e^{-i\mathbf{q}\mathbf{r}_j}$ — колективні змінні, а позначення $\langle \dots \rangle$ означає усереднення з матрицею густини взаємодіючих бозе-частинок. В наших подальших обчисленнях ми використовуватимемо матрицю густини в наближенні “двох сум за хвильовим вектором” із виділеною матрицею густини ідеального бозе-газу. Це наближення враховує прямі три- і чотиричастинкових кореляції, а сама матриця має такий вигляд:

$$R(\rho|\rho') = R_N^0(r|r')P_{pr}(\rho|\rho')P(\rho|\rho').$$

$R_N^0(r|r')$ — це матриця густини невзаємодіючих бозе-частинок, $P_{pr}(\rho|\rho')$ — фактор, який враховує парні кореляції, а $P(\rho|\rho')$ — фактор, який враховує прямі три- і чотиричастинкові кореляції.

$$R_N^0(r'|r) = \frac{1}{N!} \left(\frac{m}{2\pi\beta\hbar^2} \right)^{3N/2} \sum_Q \exp \left[-\frac{m}{2\beta\hbar^2} \sum_{j=1}^N (r'_j - r_{Q_j})^2 \right], \quad (1)$$

де підсумовування за Q означає підсумовування за всіма перестановками координат частинок. Фактор, який враховує парні кореляції має такий вигляд [34]:

$$P_{pr}(\rho|\rho') = \exp \left[b_0 + \sum_{\mathbf{q} \neq 0} b_1(q) \rho_{\mathbf{q}}' \rho_{-\mathbf{q}} - \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} b_2(q) \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \right],$$

де

$$\begin{aligned} b_0 &= -\beta E_0 + \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \ln \left[\frac{\alpha_q \tanh \left(\frac{\beta E_q}{2} \right)}{\tanh \left(\frac{\beta \varepsilon_q}{2} \right)} \right] + \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \ln \left(\frac{1 - e^{-\beta \varepsilon_q}}{1 - e^{-\beta E_q}} \right), \\ b_1(q) &= \frac{1}{2} \left(\frac{\alpha_q}{\sinh(\beta E_q)} - \frac{1}{\sinh(\beta \varepsilon_q)} \right), \\ b_2(q) &= \frac{1}{2} (\alpha_q \coth(\beta E_q) - \coth(\beta \varepsilon_q)), \\ \alpha_q &= \sqrt{1 + \frac{2N}{V} \nu_q / \frac{\hbar^2 q^2}{2m}}, \\ E_q &= \varepsilon_q \alpha_q = \frac{\hbar^2 q^2}{2m} \alpha_q, \end{aligned}$$

$\nu_q = \int e^{-i\mathbf{q}\mathbf{r}} \Phi(r) d\mathbf{r}$ — коефіцієнт Фур'є енергії парної взаємодії між частинками, $\beta = 1/T$ — обернена температура.

Вираз для величини $P(\rho|\rho')$ є наведений в роботі [29]. В більш простому вигляді його можна знайти в Додатку 1. Отже

$$\begin{aligned} \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \dots \rho_{\mathbf{q}_n} \rangle &= \frac{1}{Z} \int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(r|r) P_{pr}(\rho|\rho) P(\rho|\rho) \rho_{\mathbf{q}_1} \dots \rho_{\mathbf{q}_n} = \\ &= \frac{1}{Z} \int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(r|r) \rho_{\mathbf{q}_1} \dots \rho_{\mathbf{q}_n} \times \exp \left[b_0 - \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \lambda_q \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} + C_0 + 2 \sum_{\mathbf{q} \neq 0} C_2(\mathbf{q}) \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} + \right. \\ &\quad \left. + \frac{2}{\sqrt{N}} \sum_{\substack{\mathbf{q}_1 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_3 \neq 0} C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{\mathbf{q}_3} + \frac{2}{N} \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \right], \end{aligned} \quad (2)$$

де

$$\lambda_q = 2b_2(q) - b_1(q) = \alpha_q \tanh \left(\frac{\beta}{2} E_q \right) - \tanh \left(\frac{\beta}{2} \varepsilon_q \right).$$

Явні вирази для величин C_0 , $C_2(\mathbf{q}_1)$, $C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2)$ є подані у Додатку 2. Їх можна отримати, користуючись даними, наведеними у Додатку 1.

3 Парний структурний фактор

Для парного структурного фактора (n=2) написаний вище вираз (2) можна зобразити у вигляді похідної за параметром λ_q :

$$\langle \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \rangle = \frac{d}{d\lambda_q} \ln \left\{ \int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(r|r) \exp \left[b_0 - \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \lambda_q \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \right] P(\rho|\rho) \right\}. \quad (3)$$

У прийнятому нами наближенні “двох сум за хвильовим вектором” цей вираз запишемо так:

$$\langle \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \rangle = \frac{d}{d\lambda_q} \ln \left\{ \int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(r|r) \exp \left[b_0 - \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \lambda_q \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \right] \right\} + \frac{d}{d\lambda_q} \ln \{ \langle P(\rho|\rho) \rangle \}.$$

Перший доданок наведений в роботах [25], а середнє $\langle P(\rho|\rho) \rangle$ має такий зміст:

$$\langle P(\rho|\rho) \rangle = \frac{\int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(\mathbf{r}_1, \dots, \mathbf{r}_N | \mathbf{r}_1, \dots, \mathbf{r}_N) P_{pr}(\rho|\rho) P(\rho|\rho)}{\int d\mathbf{r}_1, \dots, \int d\mathbf{r}_N R_N^0(\mathbf{r}_1, \dots, \mathbf{r}_N | \mathbf{r}_1 \dots \mathbf{r}_N) P_{pr}(\rho|\rho)}.$$

Це середнє можна отримати на основі роботи [30]:

$$\begin{aligned} \langle P(\rho|\rho) \rangle = \exp \left\{ C_0 + 2 \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} C_2(\mathbf{q}_1) \frac{S_0(q_1)}{1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)} + \frac{2}{N} \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) \frac{S_0(q_1)}{1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)} \frac{S_0(q_2)}{1 + \lambda_{q_2} S_0(q_2)} + \right. \\ \left. + \frac{2}{N} \sum_{\substack{\mathbf{q}_1 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_3 \neq 0} \frac{C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)}{\prod_{i=1}^3 [1 + \lambda_{q_i} S_0(q_i)]} + \frac{12}{N} \sum_{\substack{\mathbf{q}_1 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_3 \neq 0} C_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) \prod_{i=1}^3 \frac{S_0(q_i)}{[1 + \lambda_{q_i} S_0(q_i)]} \right\}. \end{aligned} \quad (4)$$

Отож, користуючись явним виглядом величини $\langle P(\rho|\rho) \rangle$ і результатами робіт [25], знайдемо:

$$\begin{aligned} S(q_1) = \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rangle = \frac{S_0(q_1)}{1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)} - \frac{1}{[1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)]^2} \left(\frac{1}{2N} \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} \frac{\lambda_{k_2} S_0^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, -\mathbf{k}_2)}{1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)} + \right. \\ \left. + \frac{1}{2N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{\lambda_{k_2}}{1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)} \frac{\lambda_{k_3}}{1 + \lambda_{k_3} S_0(k_3)} \left[S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3) \right]^2 + 4C_2(\mathbf{q}_1) S_0^2(q_1) + \right. \\ \left. \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3) S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3)}{[1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)][1 + \lambda_{k_3} S_0(k_3)]} + \frac{8}{N} S_0^2(q_1) \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2) \frac{S_0(k_2)}{1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)} + \right. \\ \left. + \frac{72}{N} S_0^2(q_1) \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{C_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3) S_0(k_2) S_0(k_3)}{[1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)][1 + \lambda_{k_3} S_0(k_3)]} \right). \end{aligned} \quad (5)$$

Вважаючи доданки з однією сумою малими в порівнянні з величиною, яка відтворює наближення парних кореляцій, двочастинковий структурний фактор можна подати у такому вигляді:

$$S(q_1) = \frac{S_0(q_1)}{1 + (\lambda_{q_1} + \Pi_{q_1}) S_0(q_1)}, \quad \Pi_{q_1} = \Pi_{q_1}^{np} + \Pi_{q_1}^p,$$

де $\Pi_{q_1}^{np}$ — внесок непрямих три- і чотиричастинкових кореляцій, $\Pi_{q_1}^p$ — внесок прямих три- і чотиричастинкових кореляцій:

$$\Pi_{q_1}^{np} = \frac{1}{2N S_0^2(q_1)} \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} \frac{\lambda_{k_2} S_0^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, -\mathbf{k}_2)}{1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)} - \frac{1}{2N S_0^2(q_1)} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{\lambda_{k_2} \lambda_{k_3} \left[S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3) \right]^2}{[1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)][1 + \lambda_{k_3} S_0(k_3)]}, \quad (6)$$

$$\begin{aligned} \Pi_{q_1}^p = -4C_2(\mathbf{q}_1) - \frac{8}{N} \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} \frac{C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2) S_0(k_2)}{1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)} - \frac{12}{N S_0(q_1)} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3) S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3)}{[1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)][1 + \lambda_{k_3} S_0(k_3)]} - \\ - \frac{72}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{C_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3) S_0(k_2) S_0(k_3)}{[1 + \lambda_{k_2} S_0(k_2)][1 + \lambda_{k_3} S_0(k_3)]}. \end{aligned} \quad (7)$$

Для тричастинкового структурного фактора вираз (2) можна подати у вигляді:

$$\langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{\mathbf{q}_3} \rangle = -\frac{\sqrt{N}}{2} \frac{\delta \ln \langle P(\rho|\rho) \rangle}{\delta C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)}.$$

Безпосередній розрахунок на основі попередньої формули дає нам такий результат:

$$S^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \sqrt{N} \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{\mathbf{q}_3} \rangle = \left\{ \frac{S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)}{[1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)][1 + \lambda_{q_2} S_0(q_2)][1 + \lambda_{q_3} S_0(q_3)]} + \frac{12C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)S_0(q_1)S_0(q_2)S_0(q_3)}{[1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)][1 + \lambda_{q_2} S_0(q_2)][1 + \lambda_{q_3} S_0(q_3)]} \right\}. \quad (8)$$

Незвідний чотиричастинковий структурний фактор записується в наступний спосіб:

$$S^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) = N [\langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \rangle - \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rangle \langle \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \rangle].$$

Середнє $\langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rangle$ ми знайшли раніше, залишається розрахувати $\langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \rangle$. Знову ж таки на основі формули (2) можна показати, що

$$\langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \rangle = \frac{1}{I_\lambda} \frac{d^2 I_\lambda}{d\lambda_{q_1} d\lambda_{q_2}},$$

де

$$I_\lambda = \int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(r|r) \exp \left[b_0 - \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \lambda_{\mathbf{q}} \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \right] P(\rho|\rho).$$

Тоді

$$\begin{aligned} \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \rangle - \langle \rho_{\mathbf{q}_1} \rho_{-\mathbf{q}_1} \rangle \langle \rho_{\mathbf{q}_2} \rho_{-\mathbf{q}_2} \rangle &= \frac{d^2}{d\lambda_{q_1} d\lambda_{q_2}} \ln \left\{ \int d\mathbf{r}_1 \dots \int d\mathbf{r}_N R_N^0(r|r) \exp \left[b_0 - \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{q} \neq 0} \lambda_{\mathbf{q}} \rho_{\mathbf{q}} \rho_{-\mathbf{q}} \right] \right\} \\ &+ \frac{d^2 \ln \langle P(\rho|\rho) \rangle}{d\lambda_{q_1} d\lambda_{q_2}}. \end{aligned} \quad (9)$$

Перший доданок у написаному вище виразі теж знайдений раніше [25], а другий легко розрахувати, беручи до уваги явний вираз для величини $\langle P(\rho|\rho) \rangle$. В результаті отримаємо:

$$\begin{aligned} S^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) &= \frac{1}{[1 + \lambda_{q_1} S_0(q_1)]^2} \frac{1}{[1 + \lambda_{q_2} S_0(q_2)]^2} \left\{ S_0^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) - \right. \\ &- \frac{2\lambda_{|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|} [S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2)]^2}{1 + \lambda_{|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|} S_0(|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|)} + 48S_0(q_1)S_0(q_2)S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2) \frac{C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2)}{1 + \lambda_{|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|} S_0(|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|)} \\ &+ 16S_0^2(q_1)S_0^2(q_2) \left[C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) + 18 \frac{C_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2)S_0(|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|)}{1 + \lambda_{|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|} S_0(|\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2|)} \right] \left. \right\}. \end{aligned} \quad (10)$$

4 Дво-, три- та чотиричастинковий структурні фактори в границі низьких температур

В границі низьких температур парний і тричастинковий структурні фактори рівні одиниці, а незвідний чотиричастинковий — нулю. Їхні похідні по оберненій температурі в цій границі дають нуль. В цьому можна переконатися безпосередньо проаналізувавши їх вирази.

$$S_0(q) = 1, \quad \frac{\partial S_0(q)}{\partial \beta} = 0,$$

$$S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = 1, \quad \frac{\partial S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)}{\partial \beta} = 0,$$

$$S_0^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) = 0, \quad \frac{\partial S_0^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2)}{\partial \beta} = 0.$$

Безпосередньою перевіркою можна також впевнитися, що

$$\lim_{\beta \rightarrow \infty} C_2(\mathbf{q}_1) = \frac{1}{2} a_2(\mathbf{q}_1),$$

$$\lim_{\beta \rightarrow \infty} C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \frac{1}{6} a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3),$$

$$\lim_{\beta \rightarrow \infty} C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = \frac{1}{8} a_4(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2),$$

де величини $a_2(\mathbf{q}_1)$, $a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $a_4(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2)$ — це відомі вирази [19]. Вони мають такий вигляд:

$$a_2(\mathbf{q}_1) = \frac{1}{N} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \left[\frac{q_2^2}{2q_1^2 \alpha_{q_1}} a_4(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) + \frac{(\mathbf{q}_2, \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2)}{q_1^2 \alpha_{q_1}} a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2) \right],$$

$$a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = - \frac{\sum_{1 \leq i < j \leq 3} (\mathbf{q}_i \mathbf{q}_j) (\alpha_{q_i} - 1) (\alpha_{q_j} - 1)}{2 \sum_{j=1}^3 \mathbf{q}_j^2 \alpha_{q_j}},$$

$$a_4(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) = \frac{1}{q_1^2 \alpha_{q_1} + q_2^2 \alpha_{q_2}} \left\{ (\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2)^2 a_3^2(\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_2) + (\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2)^2 a_3^2(\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) - \right.$$

$$- [(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_1) (\alpha_{q_1} - 1) + (\mathbf{q}_2, \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2) (\alpha_{q_2} - 1)] a_3(\mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_2) -$$

$$\left. - [(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2) (\alpha_{q_1} - 1) + (\mathbf{q}_2, \mathbf{q}_2 - \mathbf{q}_1) (\alpha_{q_2} - 1)] a_3(\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) \right\}. \quad (11)$$

Враховуючи все вищесказане, для парного структурного фактора в границі низьких температур збудуємо такий результат:

$$S(q_1) = \frac{1}{\alpha_{q_1}^2} \left[\alpha_{q_1} + \frac{1}{2N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{\alpha_{k_2} - 1}{\alpha_{k_2}} \frac{\alpha_{k_3} - 1}{\alpha_{k_3}} + 2a_2(\mathbf{q}_1) + \frac{2}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3)}{\alpha_{k_2} \alpha_{k_3}} + \right.$$

$$\left. + \frac{1}{N} \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} \frac{a_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2)}{\alpha_{k_2}} + \frac{2}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_3 \neq 0} \frac{a_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3)}{\alpha_{k_2} \alpha_{k_3}} \right], \quad (12)$$

де $a_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2)$ — це скорочений запис величини $a_4(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, -\mathbf{k}_2)$.

В прийнятому нами наближенні “двох сум за хвильовим вектором” він може бути записаний в той же спосіб, як і у роботі [21]:

$$S(q) = 1/[1 - 2a_2(q) - \Sigma(q)],$$

де

$$\Sigma(q) = \frac{1}{N} \sum_{\mathbf{k} \neq 0} \frac{a_4(\mathbf{k}, -\mathbf{k}, \mathbf{q}, -\mathbf{q})}{1 - 2\tilde{a}_2(k)} + \frac{2}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_1 \neq 0 \\ \mathbf{q} + \mathbf{k}_1 + \mathbf{k}_2 = 0}} \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} \frac{\{\tilde{a}_2(k_1) \tilde{a}_2(k_2) + a_3(\mathbf{q}, \mathbf{k}_1, \mathbf{k}_2) [1 + a_3(\mathbf{q}, \mathbf{k}_1, \mathbf{k}_2)]\}}{(1 - 2\tilde{a}_2(k_1))(1 - 2\tilde{a}_2(k_2))},$$

$$\tilde{a}_2(\mathbf{q}_1) = -\frac{1}{2} (\alpha_{q_1} - 1) + \frac{1}{N} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \left[\frac{q_2^2}{2q_1^2 \alpha_{q_1}} a_4(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) + \frac{(\mathbf{q}_2, \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2)}{q_1^2 \alpha_{q_1}} a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2) \right].$$

Аналогічно для тричастинкового і чотиричастинкового структурних факторів в границі низьких температур матимемо такі вирази:

$$S^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \frac{1}{\alpha_{q_1} \alpha_{q_2} \alpha_{q_3}} \{1 + 2a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)\},$$

$$S^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) = \frac{2}{\alpha_{q_1}^2 \alpha_{q_2}^2} \left[-\frac{\alpha_{|\mathbf{q}_1+\mathbf{q}_2|} - 1}{\alpha_{|\mathbf{q}_1+\mathbf{q}_2|}} + \frac{4}{\alpha_{|\mathbf{q}_1+\mathbf{q}_2|}} a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2) + \right. \\ \left. + a_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) + \frac{4}{\alpha_{|\mathbf{q}_1+\mathbf{q}_2|}} a_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_1 - \mathbf{q}_2) \right]. \quad (13)$$

5 Дво-, три- та чотиричастинковий структурні фактори в границі високих температур

Користуючись явним виглядом виразів для величин $\bar{C}_2(\mathbf{q}_1)$, $\bar{C}_2^0(\mathbf{q}_1)$, $\bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $\bar{C}_3^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $\bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2)$, $\bar{C}_4^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2)$ (Додаток 2), легко можемо отримати, що в границі високих температур ($T \rightarrow \infty$ або $\beta \rightarrow 0$):

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} \bar{C}_2(\mathbf{q}_1) = \lim_{\beta \rightarrow 0} \bar{C}_2^0(\mathbf{q}_1) = \frac{1}{16N} \sum_{\substack{\mathbf{q}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 = 0}} \frac{q_1^2(\mathbf{q}_2 \mathbf{q}_3)}{q_2^2 q_3^2},$$

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} \bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \lim_{\beta \rightarrow 0} \bar{C}_3^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \frac{1}{12},$$

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} \bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = \lim_{\beta \rightarrow 0} \bar{C}_4^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = \frac{1}{8},$$

а отже

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} C_2(\mathbf{q}_1) = \lim_{\beta \rightarrow 0} C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \lim_{\beta \rightarrow 0} C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = 0.$$

Тому в границі високих температур дво-, три- і чотиричастинковий структурні фактори багатобозонної системи переходять у відповідні вирази для ідеального бозе-газу:

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} S(q) = S_0(q),$$

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} S^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = S_0^{(3)}(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3),$$

$$\lim_{\beta \rightarrow 0} S^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2) = S_0^{(4)}(\mathbf{q}_1, -\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, -\mathbf{q}_2).$$

6 Чисельні розрахунки

Чисельний розрахунок двочастинкового структурного фактора (5) будемо проводити з урахуванням ефективної маси. Щоб не перевищувати точність розрахунків ми використовуватимемо ефективну масу лише в доданках, які відтворюють наближення парних кореляцій, натомість у виразах, які містять суму за хвильовим вектором, стоїть “гола” маса. Тут варто зробити ще таке зауваження: у структурних факторах ідеального бозе-газу, які входять у вирази з сумою за хвильовим вектором, ефективна маса використана лише для того, щоб змістити критичну точку через перенормування активності $z_0 = \exp[\beta\mu]$, де μ —хімічний потенціал. Введення ефективної

маси дозволяє уникнути інфрачервоних розбіжностей, присутніх у неперенормованому чотиричастинковому структурному факторі ідеального бозе-газу [33].

Для розрахунку величин з однією сумою за хвильовим вектором потрібно від підсумовування перейти до інтегрування за відомим [35] правилом:

$$\sum_{\mathbf{k}} = \frac{V}{(2\pi)^3} \int d\mathbf{k}.$$

Провівши відповідні перетворення і зробивши необхідну заміну змінних, для нашого випадку ми отримаємо наступне правило переходу від підсумовування до інтегрування :

$$\frac{1}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{k}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} = \frac{1}{4\pi^2 \rho q_1} \int_0^\infty k_2 dk_2 \int_{|q_1 - k_2|}^{|q_1 + k_2|} k_3 dk_3,$$

де ρ —це рівноважна густина бозе-системи. Для такої квантової рідини як ^4He вона рівна $\rho = 0,02185 \text{ \AA}^{-3}$ [36].

Наступний крок полягає у розрахунку величин α_q з допомогою екстрапольованого на основі експериментальних даних значення парного структурного фактора в нулі температур. Цю інформацію беремо з роботи [31].

Звернімося тепер до рівняння (12), переписавши його в наступний спосіб:

$$\begin{aligned} \frac{1}{\alpha_{q_1}} = & S^{exp}(q_1) - \frac{1}{\alpha_{q_1}^2} \left[\frac{1}{2N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{k}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \frac{\alpha_{k_2} - 1}{\alpha_{k_2}} \frac{\alpha_{k_3} - 1}{\alpha_{k_3}} + 2a_2(\mathbf{q}_1) + \frac{2}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{k}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \frac{a_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3)}{\alpha_{k_2} \alpha_{k_3}} + \right. \\ & \left. + \frac{1}{N} \sum_{\mathbf{k}_2 \neq 0} \frac{a_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2)}{\alpha_{k_2}} + \frac{2}{N} \sum_{\substack{\mathbf{k}_2 \neq 0 \\ \mathbf{k}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{k}_2 + \mathbf{k}_3 = 0}} \frac{a_3^2(\mathbf{q}_1, \mathbf{k}_2, \mathbf{k}_3)}{\alpha_{k_2} \alpha_{k_3}} \right]. \end{aligned} \quad (14)$$

Ми отримали ітераційне рівняння стосовно α_q . В нульовому наближенні $\alpha_q = 1/S^{exp}(q)$. Підставляючи це значення α_q в праву частину рівності (14), ми отримаємо значення α_q в першому наближенні і т. д. Однак такий ітераційний процес не є збіжним, що скоріш за все пов'язано з замалою кількістю членів розкладу для структурного фактора (12). Тому ми обмежимося лише нульовим наближенням для α_q .

Результати чисельних розрахунків для температур 1.0K, 1.38K, 1.67K, 2.2K, 2.5K, 3.0K, 3.5K, 4.24K наведені нижче. Експериментальні дані для структурного фактора при згаданих вище температурах були взяті з робіт [12, 13].

В усіх наведених рисунках вигляд графіків має такий зміст: суцільна лінія — обчислений структурний фактор з урахуванням прямих три- і чотиричастинкових кореляцій, пунктирна лінія — наближення парних кореляцій, кружечки — експериментальний структурний фактор.

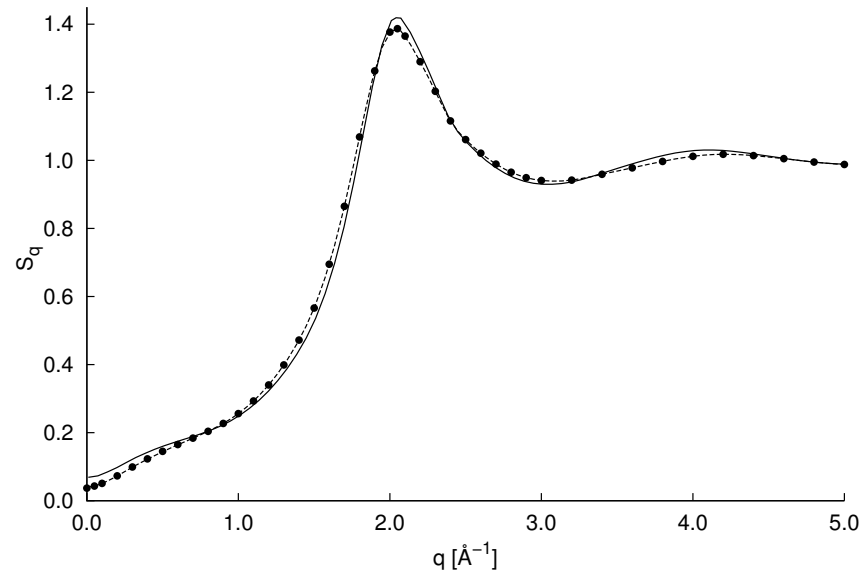

Рис. 1: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T = 1.0$ K.

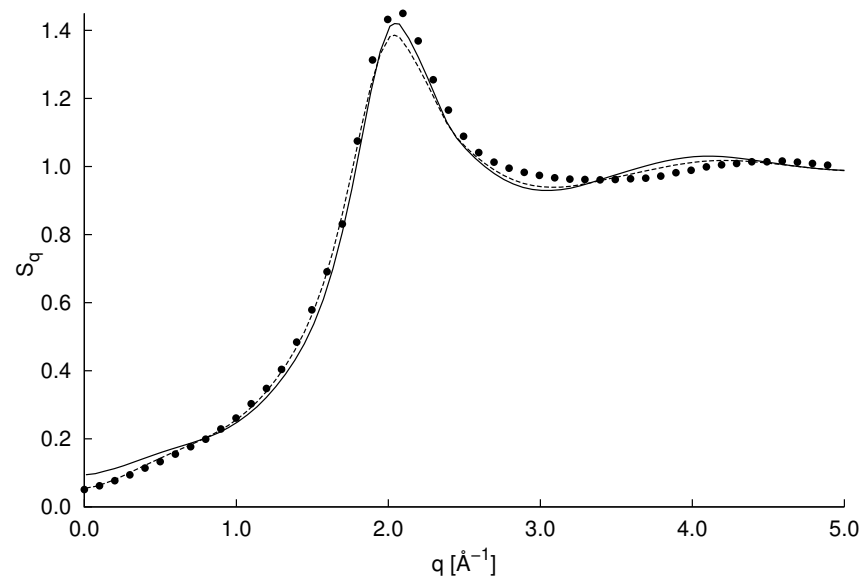

Рис. 2: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T = 1.38$ K.

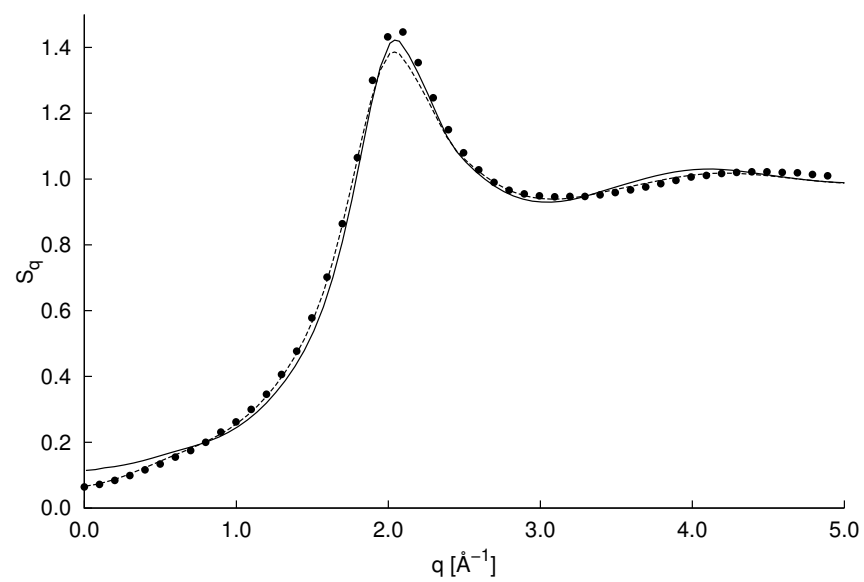

Рис. 3: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T = 1.67$ K.

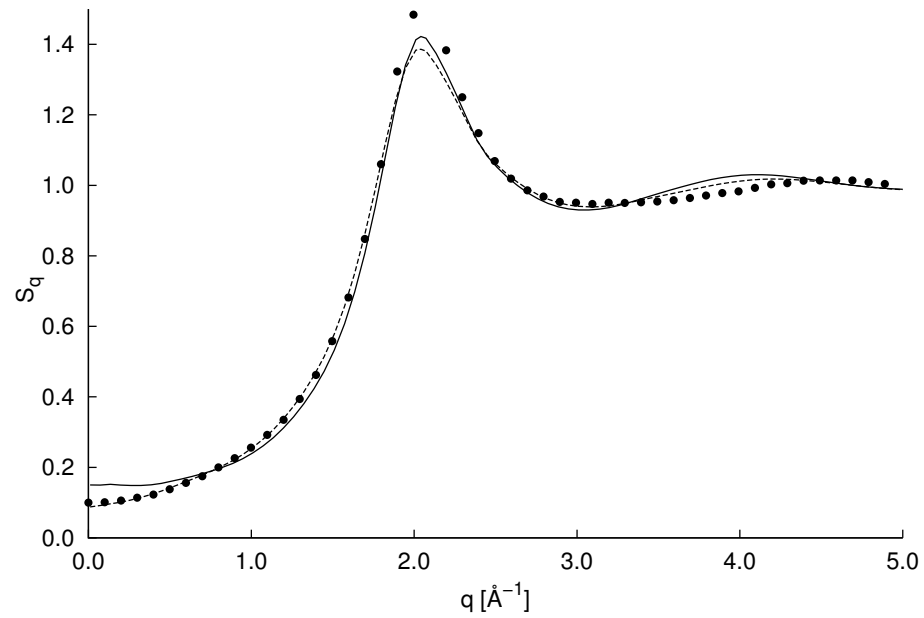

Рис. 4: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T=2.2$ К.

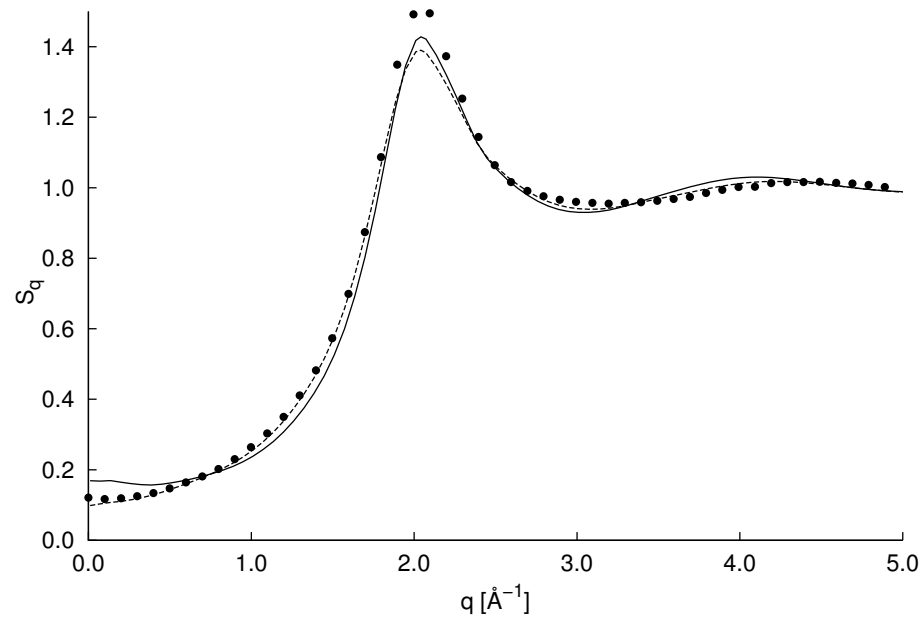

Рис. 5: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T=2.5$ К.

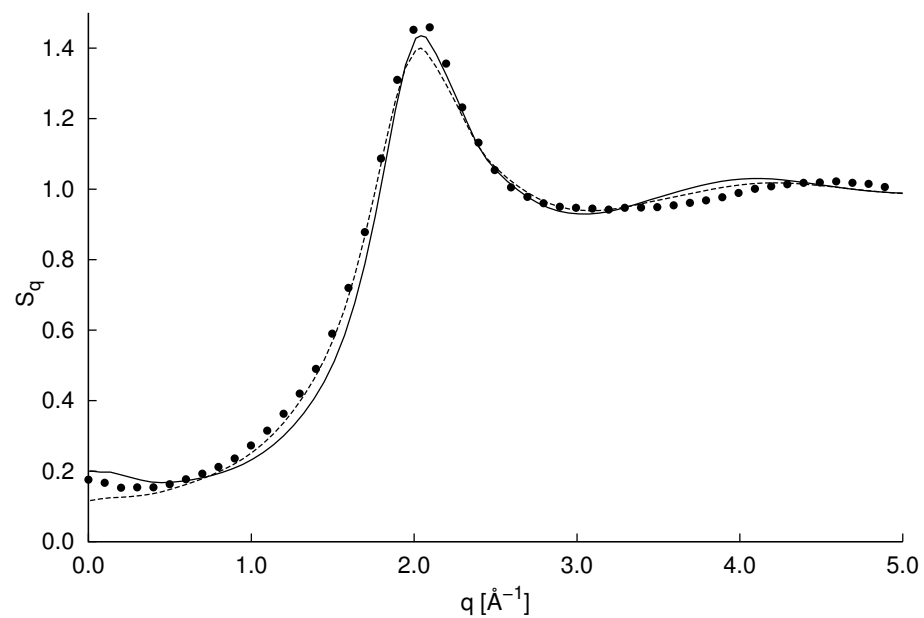

Рис. 6: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T=3.0$ К.

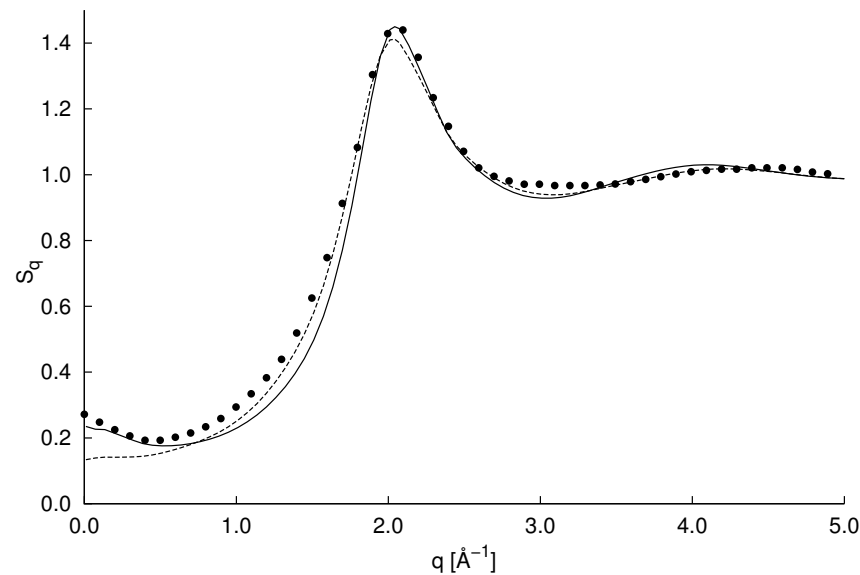

Рис. 7: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T=3.5$ К.

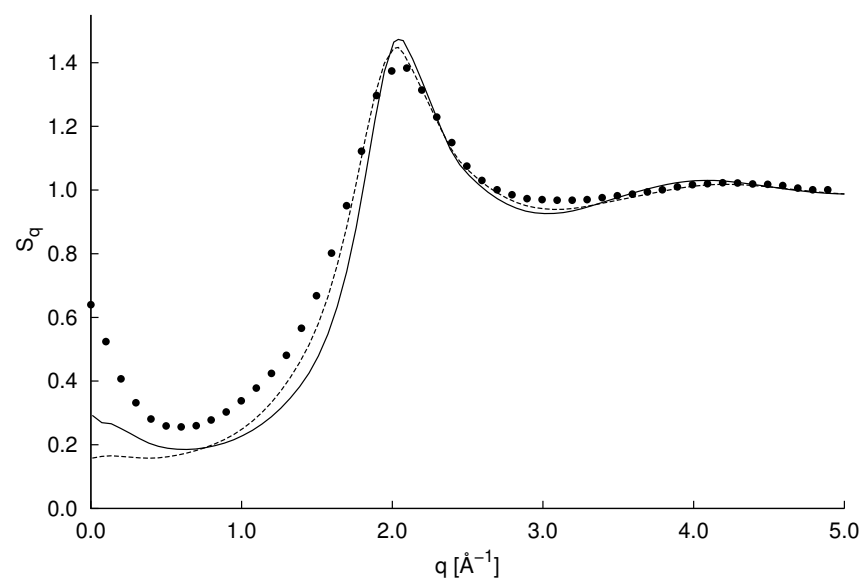

Рис. 8: Структурний фактор рідкого ^4He при температурі $T=4.24$ К.

7 Висновок

В цій роботі були знайдені вирази для дво-, три- і чотиричастинкових структурних факторів в наближенні “однієї суми за хвильовим вектором” із врахуванням прямих три- і чотиричастинкових кореляцій в широко-температурній ділянці. В границі низьких температур отриманий вираз для двочастинкового структурного фактора переходить в уже відомий [21]. Ці самі слова будуть актуальними і по відношенню до границі високих температур.

Знадені вирази є доволі громіздкими. Для їх аналізу були застосовані чисельні методи і в результаті здобуто графічне представлення для парного структурного фактора при різних значення температури рідкого ^4He . На черзі є розрахунок внутрішньої енергії і знаходження температурної залежності швидкості першого звуку в багатобозонній системі, що і буде предметом наших наступних статей.

8 Додаток 1

$$P(\rho|\rho') = \exp \left[\frac{c_0}{N} + \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} \sum_{i_1=0}^1 \sum_{j_1=0}^1 c_2 (1^{j_1}, -1^{i_1}) (\rho_{\mathbf{q}_1}^{j_1} \rho_{-\mathbf{q}_1}^{i_1} + \rho_{\mathbf{q}_1}^{1-j_1} \rho_{-\mathbf{q}_1}^{1-i_1}) + \right.$$

$$\begin{aligned}
& + \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \sum_{\substack{\mathbf{q}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 \neq 0}} \sum_{i_1, i_2, i_3=0}^1 c_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3}) (\rho_{\mathbf{q}_1}^{i_1} \rho_{\mathbf{q}_2}^{i_2} \rho_{\mathbf{q}_3}^{i_3} + \rho_{\mathbf{q}_1}^{1-i_1} \rho_{\mathbf{q}_2}^{1-i_2} \rho_{\mathbf{q}_3}^{1-i_3}) + \\
& + \frac{1}{N} \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \sum_{i_1, i_2=0}^1 \sum_{j_1, j_2=0}^1 c_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) \times (\rho_{\mathbf{q}_1}^{j_1} \rho_{-\mathbf{q}_1}^{i_1} \rho_{\mathbf{q}_2}^{j_2} \rho_{-\mathbf{q}_2}^{i_2} + \rho_{\mathbf{q}_1}^{1-j_1} \rho_{-\mathbf{q}_1}^{1-i_1} \rho_{\mathbf{q}_2}^{1-j_2} \rho_{-\mathbf{q}_2}^{1-i_2})]. \quad (15)
\end{aligned}$$

Індекси i_1, i_2, i_3, j_1, j_2 , які стоять біля величин $\rho_{\mathbf{q}}$ можуть набирати значення 0 або 1, причому значення 0 означає відсутність штриха, а 1 — присутність. Позначення $c_2(1^{j_1}, -1^{i_1})$ — це скорочений запис $c_2(\rho_{q_1}^{j_1}, \rho_{-q_1}^{i_1})$, відповідно $c_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3})$ — це $c_3(\rho_{q_1}^{i_1}, \rho_{q_2}^{i_2}, \rho_{q_3}^{i_3})$, а $c_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2})$ — це $c_4(\rho_{q_1}^{j_1}, \rho_{-q_1}^{i_1}, \rho_{q_2}^{j_2}, \rho_{-q_2}^{i_2})$. Далі

$$c_2(1^{j_1}, -1^{i_1}) = \bar{c}_2(1^{j_1}, -1^{i_1}) - \bar{c}_2^0(1^{j_1}, -1^{i_1}),$$

$$c_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3}) = \bar{c}_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3}) - \bar{c}_3^0(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3}),$$

$$c_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) = \bar{c}_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) - \bar{c}_4^0(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}).$$

Величини $\bar{c}_0^0, \bar{c}_2^0, \bar{c}_3^0, \bar{c}_4^0$ — це відповідні величини $\bar{c}_0, \bar{c}_2, \bar{c}_3, \bar{c}_4$, в яких у виразах прийнято $\alpha_{q_1} = \alpha_{q_2} = \alpha_{q_3} = 1$.

Величина $\bar{c}_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2})$ складається з двох доданків:

$$\bar{c}_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) = \bar{c}_4^{(1)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) + \bar{c}_4^{(2)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}),$$

де

$$\begin{aligned}
\bar{c}_4^{(1)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) &= -\frac{1}{64} \frac{\hbar^2}{2m} \frac{(-1)^{i_1+i_2+j_1+j_2} (q_1^2 + q_2^2)}{\text{sh}^2(\beta E_{q_1}) \text{sh}^2(\beta E_{q_2})} \times \\
&\times \sum_{\pm_1} \sum_{\pm_2} \sum_{\pm_3} \pm_1 \pm_2 \pm_3 \frac{\text{sh} \left[\frac{\beta}{2} (E_{q_1} \pm_1 E_{q_1} \pm_2 E_{q_2} \pm_3 E_{q_2}) \right]}{E_{q_1} \pm_1 E_{q_1} \pm_2 E_{q_2} \pm_3 E_{q_2}} \times \\
&\times \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} ((-1)^{i_1} E_{q_1} \pm_1 (-1)^{j_1} E_{q_1} \pm_2 \pm_2 (-1)^{i_2} E_{q_2} \pm_3 (-1)^{j_2} E_{q_2}) \right]. \quad (16)
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
\bar{c}_4^{(2)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}) &= \frac{(-1)^{i_1+i_2+j_1+j_2}}{128\alpha_{q_3}} \left(\frac{\hbar^2}{2m} \right)^2 \frac{Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\text{sh}^2(\beta E_{q_1}) \text{sh}^2(\beta E_{q_1}) \text{sh}(\beta E_{q_3})} \times \\
&\times \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right] \left\{ \frac{\beta}{\tilde{E}} \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} ((-1)^{i_1} \tilde{E}_{q_1} + (-1)^{i_2} \tilde{E}_{q_2} - E_{q_3}) \right] Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) - \right. \\
&- \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E} \right]}{\tilde{E}^2} Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\beta ((i_1 - 1) \tilde{E}_{q_1} + (i_2 - 1) \tilde{E}_{q_2}) \right] - \\
&- \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_2} \right]}{\tilde{E} \tilde{E}_{q_2}} Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} ((-1)^{i_1} \tilde{E}_{q_1} + 2(i_2 - 1) \tilde{E}_{q_2} - E_{q_3}) \right] + \\
&+ \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3}) \right]}{\tilde{E} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3})} Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} (2(i_1 - 1) \tilde{E}_{q_1} + (-1)^{i_2} \tilde{E}_{q_2}) \right] - \\
&- \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_1} \right]}{\tilde{E} \tilde{E}_{q_1}} Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} ((-1)^{i_2} \tilde{E}_{q_2} + 2(i_1 - 1) \tilde{E}_{q_1} - E_{q_3}) \right] + \\
&+ \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right]}{\tilde{E} (\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3})} Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} (2(i_2 - 1) \tilde{E}_{q_2} + (-1)^{i_1} \tilde{E}_{q_1}) \right] - \\
&- \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} E_3 \right]}{\tilde{E} E_{q_3}} Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} ((-1)^{i_2} \tilde{E}_{q_2} + (-1)^{i_1} \tilde{E}_{q_1}) \right] + \\
&+ \left. \frac{2 \text{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_2}) \right]}{\tilde{E} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_2})} Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \text{ch} \left[\frac{\beta}{2} (2(i_2 - 1) \tilde{E}_{q_2} + 2(i_1 - 1) \tilde{E}_{q_1} - E_{q_3}) \right] \right\}. \quad (17)
\end{aligned}$$

Коефіцієнти $\bar{c}_2(1^{j_1}, -1^{i_1})$ і $\bar{c}_0$ можна виразити через величини $\bar{c}_4^{(1)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2})$ і $\bar{c}_4^{(2)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2})$:

$$\bar{c}_2(1^{j_1}, -1^{i_1}) = 2\alpha_{q_2} \operatorname{sh}[\beta E_{q_2}] \left(2\bar{c}_4^{(1)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2, -2') + \bar{c}_4^{(2)}(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2, -2') \right);$$

$$\bar{c}_0 = 4\alpha_{q_1}\alpha_{q_2} \operatorname{sh}[\beta E_{q_1}] \operatorname{sh}[\beta E_{q_2}] \left(2\bar{c}_4^{(1)}(1, -1', 2, -2') + \frac{\bar{c}_4^{(2)}(1, -1', 2, -2')}{3} \right).$$

Величина $\bar{c}_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3})$ має такий вигляд:

$$\begin{aligned} \bar{c}_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3}) &= -\frac{1}{16} \frac{\hbar^2}{2m} \frac{(-1)^{i_1+i_2}(\mathbf{q}_1\mathbf{q}_2)}{\operatorname{sh}[\beta E_{q_1}] \operatorname{sh}[\beta E_{q_1}] \operatorname{sh}[\beta E_{q_3}]} \sum_{\pm_1} \sum_{\pm_2} (\alpha_{q_1}\alpha_{q_2} \pm_1 \pm_2 1) \frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right]}{\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}} \times \\ &\times \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \left((-1)^{i_1} \tilde{E}_{q_1} + (-1)^{i_2} \tilde{E}_{q_2} + (-1)^{i_3} E_{q_3} \right) \right]. \end{aligned}$$

В написаних вище виразах введені такі позначення:

$$\tilde{E}_{q_1} = \pm_1 E_{q_1}; \quad \tilde{E}_{q_2} = \pm_2 E_{q_1};$$

$$\tilde{\alpha}_{q_1} = \pm_1 \alpha_{q_1}; \quad \tilde{\alpha}_{q_2} = \pm_1 \alpha_{q_2};$$

$$\tilde{E} = \pm_1 E_{q_1} \pm_2 E_{q_2} + E_{q_3};$$

$$Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) = (\pm_1 \pm_2 \alpha_{q_1} \alpha_{q_2} + 1)(\mathbf{q}_1\mathbf{q}_2) + (\pm_1 \alpha_{q_1} \alpha_{q_3} + 1)(\mathbf{q}_1\mathbf{q}_3) + (\pm_2 \alpha_{q_2} \alpha_{q_3} + 1)(\mathbf{q}_2\mathbf{q}_3).$$

9 Додаток 2

$$C_2(\mathbf{q}_1) = \bar{C}_2(\mathbf{q}_1) - \bar{C}_2^0(\mathbf{q}_1),$$

$$C_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) - \bar{C}_3^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3),$$

$$C_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = \bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) - \bar{C}_4^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2),$$

де

$$\bar{C}_2(\mathbf{q}_1) = \frac{1}{2} \sum_{i_1=0}^1 \sum_{j_1=0}^1 \bar{c}_2(1^{j_1}, -1^{i_1});$$

$$\bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = \frac{1}{2} \sum_{i_1, i_2, i_3=0}^1 \bar{c}_3(1^{i_1}, 2^{i_2}, 3^{i_3});$$

$$\bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = \frac{1}{2} \sum_{i_1, i_2=0}^1 \sum_{j_1, j_2=0}^1 \bar{c}_4(1^{j_1}, -1^{i_1}, 2^{j_2}, -2^{i_2}).$$

Позначення $\bar{C}_2^0(\mathbf{q}_1)$, $\bar{C}_3^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $\bar{C}_4^0(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2)$ означають величини $\bar{C}_2(\mathbf{q}_1)$, $\bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $\bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2)$, у виразах для яких Боголюбівський фактор рівний одиниці: $\alpha_{q_1} = \alpha_{q_2} = \alpha_{q_3} = 1$. Самі ж величини $\bar{C}_2(\mathbf{q}_1)$, $\bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3)$, $\bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2)$ мають такий вигляд:

$$\begin{aligned}
\bar{C}_2(\mathbf{q}_1) = & -\frac{1}{4} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \frac{\hbar^2}{2m} \frac{q_1^2 + q_2^2}{\alpha_{q_2} \operatorname{ch}^2 \left[\frac{\beta}{2} E_1 \right] \operatorname{sh}[\beta E_2]} \left\{ \frac{\beta}{4} \operatorname{ch}[\beta E_2] - \frac{\operatorname{sh}[\beta E_2]}{4E_2} + \right. \\
& + \frac{\operatorname{sh}[\beta E_1] \operatorname{ch}[\beta E_2]}{4E_1} - \frac{\operatorname{sh}[\beta(E_1 + E_2)]}{8(E_1 + E_2)} - \frac{\operatorname{sh}[\beta(E_1 - E_2)]}{8(E_1 - E_2)} \left. \right\} + \frac{1}{16} \left(\frac{\hbar^2}{2m} \right)^2 \times \\
& \times \sum_{\substack{\mathbf{q}_2 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 = 0}} \sum_{\mathbf{q}_3 \neq 0} \frac{Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right]}{\alpha_{q_2} \alpha_{q_3} \tilde{E} \operatorname{ch}^2 \left[\frac{\beta}{2} E_{q_1} \right] \operatorname{sh}[\beta E_{q_2}] \operatorname{sh}[\beta E_{q_3}]} \left\{ \frac{\beta}{4} \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right] \times \right. \\
& \times Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) + \frac{1}{2} \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E} \right] \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_1} \right] \left(\frac{Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\tilde{E}} + \frac{Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\tilde{E}_{q_1}} \right) - \\
& - \frac{1}{2} \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2}) \right] \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3}) \right] \left(\frac{Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2}} + \frac{Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3}} \right) - \\
& \left. - \frac{1}{2} \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_2} \right] \operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} E_{q_3} \right] \left(\frac{Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\tilde{E}_{q_2}} + \frac{Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{E_{q_3}} \right) \right\}. \tag{18}
\end{aligned}$$

$$\bar{C}_3(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_3) = -\frac{1}{48} \frac{\hbar^2}{2m} \frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E} \right]}{\tilde{E} \prod_{j=1}^3 \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} E_j \right]} Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}). \tag{19}$$

$$\begin{aligned}
\bar{C}_4(\mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2) = & -\frac{1}{16} \sum_{\mathbf{q}_1 \neq 0} \sum_{\mathbf{q}_2 \neq 0} \frac{\hbar^2}{2m} \frac{(q_1^2 + q_2^2)}{\operatorname{ch}^2 \left[\frac{\beta}{2} E_1 \right] \operatorname{ch}^2 \left[\frac{\beta}{2} E_2 \right]} \left\{ \frac{\beta}{4} + \frac{\operatorname{sh}[\beta E_2]}{4E_2} + \frac{\operatorname{sh}[\beta E_1] \operatorname{ch}[\beta E_2]}{4E_1} + \right. \\
& + \frac{\operatorname{sh}[\beta(E_1 + E_2)]}{8(E_1 + E_2)} + \frac{\operatorname{sh}[\beta(E_1 - E_2)]}{8(E_1 - E_2)} \left. \right\} + \frac{1}{64} \left(\frac{\hbar^2}{2m} \right)^2 \sum_{\substack{\mathbf{q}_3 \neq 0 \\ \mathbf{q}_1 + \mathbf{q}_2 + \mathbf{q}_3 = 0}} \frac{Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3})}{\alpha_{q_3} \tilde{E} \operatorname{ch}^2 \left[\frac{\beta}{2} E_1 \right] \operatorname{ch}^2 \left[\frac{\beta}{2} E_1 \right] \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} E_2 \right]} \times \\
& \times \left\{ \left(\frac{\beta}{4} \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} E_{q_3} \right] - \frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E} \right]}{2\tilde{E}} \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2}) \right] \right) Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) + \left(\frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_2} \right]}{2\tilde{E}_{q_2}} \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right] - \right. \\
& - \frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3}) \right]}{2(\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3})} \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_2} \right] \right) Q(\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) + \left(\frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_1} \right]}{2\tilde{E}_{q_1}} \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + E_{q_3}) \right] - \frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3}) \right]}{2(\tilde{E}_{q_2} + E_{q_3})} \right) \times \\
& \times \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E}_{q_1} \right] \left. \right\} Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, \tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) + \left(-\frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} E_{q_3} \right]}{2E_{q_3}} + \frac{\operatorname{sh} \left[\frac{\beta}{2} (\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2}) \right]}{2(\tilde{E}_{q_1} + \tilde{E}_{q_2})} \operatorname{ch} \left[\frac{\beta}{2} \tilde{E} \right] \right) Q(-\tilde{\alpha}_{q_1}, -\tilde{\alpha}_{q_2}, \alpha_{q_3}) \left. \right\}.
\end{aligned}$$

Література

- [1] I.V. Bogoyavlenskii, A.V. Puchkov, A. Skomorokhov, Phys. B: Cond. Matt., **284-288**, 25 (2000).
- [2] Fereydoon Family, Physica B+C, **107**, 699 (1981).
- [3] F. Zambelli, L. Pitaevskii, D. M. Stamper-Kurn, S. Stringari, Phys. Rev. A., **61**, 063608 (2000).
- [4] E. Krotscheck, T. Lichtenegger, J. Low. Temp. Phys., **178**, 61 (2015).
- [5] R. Hobbiger, R. Holler, E. Krotscheck, M. Panholzer, J. Low. Temp. Phys., **169**, 350 (2012).

- [6] V. Sorkin, E. Polturak, Joan Adler, J. Low. Temp. Phys., **143**, 141 (2006).
- [7] E. Krotscheck, C. J. Tymczak, Phys. Rev. B, **45**, 217 (1992).
- [8] Kunimasa Miyazaki, I. M. de Schepper, Phys. Rev. E, **63** 060201 (2001).
- [9] V.B. Bobrov, S.A. Trigger, Yu.P. Vlasov, Phys. B: Cond. Matt., **203**, 95 (1994).
- [10] J. Dawidowski, F. J. Bermejo, M. L. Ristig, B. Fåk, C. Cabrillo, R. Fernández-Perea, K. Kinugawa, J. Campo, Phys. Rev. B, **69**, 014207 (2004).
- [11] F. Hayot, C. Jayaprakash, Phys. Rev. E **57**, R4867(R) (1998).
- [12] E. C. Svensson, V. F. Sears, A. D. B. Woods, and P. Martel, Phys. Rev. B, **21**, 3638 (1980).
- [13] H. N. Robkoff and R. B. Hallock, Phys. Rev. B, **24**, 159 (1981).
- [14] Frédéric Caupin, Jordi Boronat, Ken H. Andersen, J. Low. Temp. Phys., **152**, 108 (2008).
- [15] J. Steinhauer, R. Ozeri, N. Katz, N. Davidson, Phys. Rev. A, **72**, 023608 (2005).
- [16] Chia-Wei Woo, Robert L. Coldwell, Phys. Rev. Lett., **29**, (1972).
- [17] N. G. Almarza, E. Lomba, and D. Molina, Phys. Rev. E, **70**, 021203 (2004).
- [18] Paweł Ziń, Marek Trippenbach, Mariusz Gajda, Phys. Rev. A, **69**, 023614 (2004).
- [19] И. А. Вакарчук, И. Р. Юхновський, Теор. мат. физ., **40**, 100 (1979); **42**, 112 (1980).
- [20] И. А. Вакарчук, О. Л. Гонопольський, И. Р. Юхновський, Теор. мат. физ., **41**, 77 (1979).
- [21] И. А. Вакарчук, Теор. мат. физ., **65**, 285 (1985); **82**, 438 (1990).
- [22] И. А. Вакарчук, П. А. Глушак, Теор. мат. физ., **75**, 101 (1988).
- [23] П. А. Глушак., *Исследование равновесных свойств сверхтекучего гелия-4 при низких температурах. Кандидатская диссертация* (Львов, 1992).
- [24] І. О. Вакарчук, Р. О. Притула, А. А. Ровенчак, Журн. фіз. досл., **11**, 259 (2007).
- [25] І. О. Вакарчук, Р. О. Притула, Журн. фіз. досл., **12**, 4001 (2008); **13**, 2003 (2009).
- [26] F. K. Achter, L. Meyer, Phys. Rev., **188**, 291 (1969).
- [27] Г. Темперли, Дж. Роулисона, Дж. Рашбрука, *Физика простых жидкостей* (Мир, Москва, 1971).
- [28] К. Крокстон, *Физика жидкого состояния* (Мир, Москва, 1978).
- [29] І. О. Вакарчук, О. І. Григорчак, Журн. фіз. досл. **3**, 3005 (2009).
- [30] І. О. Вакарчук, О. І. Григорчак, Вісник Львівського університету. Серія фізична, **46**, 3 (2011).
- [31] I. O. Vakarchuk, V. V. Babin, A. A. Rovenchak, J. Phys. Stud., **4**, 16 (2000).
- [32] А. А. Ровенчак, *Самоузгоджений розрахунок міжатомних потенціалів та термодинамічних функцій гелію-4 в надплинній та нормальній фазах. Кандидатська дисертація* (Львів, 2003).

- [33] І. О. Вакарчук, О. І. Григорчак, В. С. Пастухов, Р. О. Припула, arXiv:1506.03317 (2015).
- [34] І. О. Vakarchuk, J. Phys. Stud., **8**, 223 (2004).
- [35] І. Вакарчук, *Вступ до проблеми багатьох тіл* (Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 1999).
- [36] R. J. Donnelly, C. F. Barengi, J. Phys. Chem. Ref. Data, **27**, 1217 (1998).